

378.14

О.М.ОТИЧ

НАУКОВО-МИСТЕЦЬКА ПАРАДИГМА ОСВІТИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті наголошується на зміні соціокультурного статусу мистецтва як процесу та результату творчості, найбільш позначеної впливом індивідуальності й здатного найсильніше впливати на її розвиток. Автор розкриває тенденції модернізації європейської вищої педагогічної освіти початку XXI століття, які репрезентують зв'язок науки і мистецтва.

Прагнення України інтегруватися до європейського освітнього простору актуалізує потребу в переосмисленні вітчизняною педагогікою сутності, змісту й завдань професійної підготовки майбутнього вчителя й приведення їх у відповідність до європейських стандартів з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти.

Означені тенденції зумовлюються, в першу чергу, впливом НТР, що виявляється у девальвації знань, швидкому їх старінні, що вимагає заміни знаннєвого підходу на компетентнісний, фундаментальною категорією якого є не "знання", а "**розуміння**" як індивідуальне усвідомлення, оцінка цих знань та зумовлене нею емоційне ставлення до них, виявлення їх суспільної та індивідуальної значущості та набуття умінь їх ефективного застосування за будь-яких умов (навіть несприятливих) професійної діяльності, відповідно до власної творчої індивідуальності.

Останнє свідчить про безпосередній зв'язок компетентнісного підходу в освіті із індивідуальним, який підносить значення індивідуальності й орієнтує педагога не просто на врахування її у своїй професійній діяльності, а на орієнтацію цієї діяльності на індивідуальність вихованця як на її мету.

Але реалізація цього підходу вимагає, передусім, розвиненої творчої індивідуальності від самого педагога, формування його творчої лабораторії, своєї школи, власного стилю діяльності й педагогічного почерку, адже лише творча індивідуальність вчителя може плекати творчу індивідуальність учнів.

Компетентнісний та індивідуальний підходи значною мірою визначають зміст концепції формування єдиного європейського освітнього простору й напрями розробки європейських освітніх стандартів, що останні знайшли відображення, передусім, у документах Ліссабонської стратегії розвитку Європи до 2010 року, зокрема, "Педагогічна освіта і підготовка 2010", "Спільні Європейські принципи щодо компетентностей і кваліфікацій педагогів", у яких чітко окреслено напрями реформування педагогічної освіти, а саме: 1) забезпечення європейських стандартів її змісту; 2) запровадження європейських освітніх кваліфікацій; 3) зростання мобільності вчителів; 4) заміна репродуктивних освітніх технологій на креативні, сутність яких досить чітко сформулював президент АПН України академік В.Г. Кремень у формулі: "Створи замість повтори".

Підвищення уваги до креативної освіти спричинює зміну соціокультурного статусу мистецтва як процесу та результату творчості, найбільш позначеної впливом індивідуальності й здатного найсильніше впливати на її розвиток. Це зумовило набуття мистецтвом значення чинника забезпечення творчої та індивідуально-особистісної спрямованості освіти й перетворення його на важливий компонент її змісту, який, за словами В.П.Іванова, надає людині "унікальну можливість пережити чужий досвід, зберігаючи власну автономність, і зумовлює таку універсальну самовизначеність кожній людині, якої б та не досягла, користуючись лише засобами та інструментами логічного пізнання"[1].

Піднесення освітньої ролі мистецтва на початку ХХІ століття викликало появу таких тенденцій модернізації європейської вищої педагогічної освіти, які репрезентують зв'язок науки і мистецтва: зокрема, *перша тенденція* полягає у зростанні ваги культурно-мистецького компонента у змісті освіти, в освітній теорії й практиці, що виявляється у домінуванні гуманітарних дисциплін над іншими, а також становленні прямого зв'язку між престижністю вищого навчального закладу і кількістю годин, відведених в ньому на вивчення культурологічних і мистецьких дисциплін, незалежно від спеціальності. Так, згідно із дослідженням доктора педагогічних наук, професора О.Л. Шевнюк, якщо у 1970-1980 рр. західні педагоги при аналізі навчальних і виховних функцій різних предметів надавали перевагу природничим і точним наукам як найбільш

Розділ 1. Світові тенденції розвитку педагогічної освіти

важливим для розумового й морального розвитку майбутнього вчителя, то, починаючи з 1990-х років посилилася увага до гуманітарних наук та процесу формування культурологічної компетентності майбутнього педагога. У цей період започатковано проекти "Освіта світового класу" (1990), "Участь молоді у захисті та популяризації культурної спадщини" (1994) та ін., у ході реалізації яких вивчення різних дисциплін поєднується з ознайомленням студентів педагогічних спеціальностей з історією культури, відвідуванням музеїв, залученням до практичної мистецької діяльності у сфері музики, образотворчого мистецтва тощо [4].

Друга тенденція модернізації європейської вищої педагогічної освіти виявляється в *організації навчання й професійної підготовки педагогів, відповідно до логіки культури*, тобто, у змісті навчальних дисциплін окрема увага приділяється відтворенню шляху культурно-історичного розвитку певної галузі знання, їх зміст вписується у певний соціокультурний контекст.

Третя тенденція модернізації педагогічної освіти пов'язана з актуалізацією аксіологічного потенціалу знання, що базується на мистецьких цінностях та індивідуальному життєвому досвіді майбутніх педагогів.

Четверта тенденція простежується у запровадженні проектного спрямування навчальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей, яке передбачає їх участь у культурно-освітніх проектах з метою розвитку їхніх пізнавальних інтересів, педагогічного мислення, сприяє виробленню в них "уміння орієнтуватися у насиченому інформаційному просторі культури".

Результатом педагогічної рефлексії означених тенденцій стало проголошення у світовій педагогіці курсу на інтеграцію мистецтв у зміст загальної і професійної (зокрема, і педагогічної) освіти. На підтримку цієї ідеї виступили генеральний директор UNESCO Федеріко Майор, який закликав педагогів звернути увагу на загальну мистецьку освіту й художню творчість дітей і молоді в контексті культури, та Міжнародна асоціація експертів і практиків з питань зв'язків освіти й мистецтва LEA (Links to Education and Art), яка обґрунтувала й проголосила нову, науково-мистецьку парадигму освіти [5] на відміну від пануючої тривалий час технократичної парадигми з притаманним їй знанневим підходом.

Нова парадигма освіти як модель постановки і розв'язання освітніх проблем у річищі гуманістичної традиції, фундаментальний методологічний принцип, що передбачає глобальні змістові й технологічні перетворення в усіх освітніх галузях [3] на засадах інтеграції науки і мистецтва, є джерелом концептуальних ідей щодо забезпечення цілісного впливу змісту освіти на інтелектуальну та емоційно-почуттєву сфери особистості майбутнього спеціаліста з метою забезпечення його гармонійного загального і професійного розвитку, формування в нього цілісної картини світу, що складається з наукової та художньої картин світу і кожен з цих компонентів є самоцінним і рівноправним.

Науково-мистецька парадигма ґрунтується на культурологічних, естетичних, етичних, аксіологічних та акмеологічних засадах. Вона проголошує в якості мети освіти - формування професіонала-інтелігента як людини культури, характеристиками якої є гуманність, духовність, творчість, свобода, адаптивність.

Особливою мірою це стосується педагога, який з транслятора суспільного досвіду перетворюється на фасилітатора власного само-розвитку своїх учнів шляхом впливу на їхню (передусім) емоційно-почуттєву сферу, а через неї - на інтелектуальну. Предтечею обґрунтування науково-мистецької парадигми в освіті можна вважати В.О. Сухомлинського, який, заперечуючи можливість прямого перенесення знань учителя у знання учня, зазначав: "Здається, прямий шлях: "знання учителя - знання учня. Ні, треба так: "знання учителя - почуття учителя - почуття учнів - знання учнів" - так коротшим буде шлях".

Сьогодні педагогічна освіта в зарубіжжі, розвиваючись у руслі науково-мистецької парадигми, "не протиставляє мистецтва точним і природничим наукам і водночас, не переводить їх у ранг другорядних навчальних дисциплін, а розглядає педагогіку мистецтва як природний шлях розвитку креативного мислення майбутнього вчителя, що відіграє принципову роль не тільки у мистецькій діяльності, а, в першу чергу, формує в нього досвід конструктивного розв'язання завдань практичної педагогічної діяльності"[4].

Світова педагогічна громадськість зробила важливий крок щодо реалізації науково-мистецької парадигми освіти, створивши "Міжнародне товариство виховання через мистецтво" при

Розділ 1. Світові тенденції розвитку педагогічної освіти

ЮНЕСКО, Міжнародну всесвітню асоціацію "Drama education" (навчальна драма) та започаткувавши утворення подібних організацій в усьому світі, зокрема, у Великій Британії ("Королівське товариство виховання через мистецтво"), у США ("Національна асоціація художнього виховання", Рокфеллерівський фонд "Мистецтво і виховання") та інших країнах світу. Підвищенню ефективності використання драматичного мистецтва у формуванні особистості педагога та учнів у Великій Британії сприяло започаткування національного проекту "Шекспір і школа", директором якого є Р. Гібсон. В університеті Глазго, Роегемптонському інституті вищої освіти (Лондон) Бірбек-коледжі Лондонського університету та інших вищих навчальних закладах Великої Британії до змісту професійної підготовки майбутніх вчителів введено такі курси і спецкурси, як: "Мистецтво і виховання", "Мистецтво мовлення", "Образотворче мистецтво і математика", "Музика і фізика", "Хореографія і література", "Мистецтво створення автобіографій", "Драматичне мистецтво і загальна освіта учнів", "Образотворче мистецтво і музика під час викладання академічних дисциплін", "Казка у педагогічному процесі" тощо [4]. Професорами британських вищих закладів освіти створено мистецькі наукові праці, які розширюють коло професійних знань майбутніх педагогів, зокрема: "Мистецтво і уява", "Естетика архітектури" (Р. Скратон), "Мистецтво, судження, віра" (М. Тіппет), "Міф і виховання" (Т. Г'юджес), "Місце міфології у вихованні", "Виховання, фантазія та внутрішнє життя почуттів" (П. Еббс) та ін. [2]

Центральною проблемою мистецьких курсів визначається формування у студентів педагогічних спеціальностей умінь виховувати учнів і розвивати їхній інтерес до художньої творчості, акцентуванні особистісного "для розкриття духовного потенціалу, виховання справжньої творчої індивідуальності, а формуванню технологічних навичок (вміння малювати, співати, танцювати тощо) відводиться у цих курсах другорядна роль.

Реалізація поставлених завдань здійснюється шляхом інтеграції трьох базових підходів: тематичного (художня діяльність визначається темою заняття), технологічного (експериментування з різними матеріалами і техніками), композиційного (вивчення елементів і принципів дизайну).

Здійснивши порівняльний аналіз зарубіжних підходів щодо впровадження науково-мистецької парадигми в освіті, М.П. Лещенко дійшла висновку, що їх спільні концептуальні установки стосуються:

- використання мистецтва як засобу гуманістичної педагогіки;
- обов'язковості мистецької освіти та естетичного виховання кожної особистості, незалежно від рівня її художньої обдарованості та професії;
- інтеграції мистецтвознавчих навчальних дисциплін в єдиному педагогічному процесі;
- використання мистецтва з метою психотерапевтичної дії;
- спрямування мистецько-педагогічної дії на розвиток індивідуальності вихованців та виявлення їхнього унікального творчого потенціалу;
- зростання ролі педагога у цьому процесі та визнання необхідності спеціальної підготовки освітян до його здійснення [2].

Таким чином, система зарубіжної професійної педагогічної освіти має, за ствердженням О. Шевнюк, виражений мистецько-культурологічний характер, що "забезпечує становлення педагога не лише як вузького фахівця, а й як громадянина своєї країни і світу, високодуховної, високоморальної, соціально зрілої людини, творчої індивідуальності" [4].

Компаративний аналіз змісту педагогічної освіти в Україні та за її межами зумовив висновок щодо значного відставання вітчизняної педагогіки від зарубіжної щодо впровадження мистецького компоненту до змісту загальної і професійної педагогічної освіти (і кількісно й якісним рівнем), що поки що унеможливує рівність стандартів освіти та дипломів про її отримання. У зв'язку із цим виникає необхідність поглиблення та оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх працівників освіти у педагогічних навчальних закладах України всіх типів та рівнів акредитації на засадах науково-методичної парадигми освіти [4].

Пріоритетними напрямками реалізації цього завдання можуть, на нашу думку, стати:

- використання різних видів мистецтва в якості елементів змісту та засобів художньо-творчої діяльності майбутніх педагогів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін;

Розділ 1. Світові тенденції розвитку педагогічної освіти

- проведення мистецьких семінарів-тренінгів;
- започаткувати творчих педагогічних майстерень для педагогів та студентів;
- активізація культурно-мистецької діяльності майбутніх педагогів;
- організація щорічних конкурсів педагогічної майстерності та педагогічної творчості серед студентів педагогічних та професійно-педагогічних навчальних закладів на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях, у яких буде потужний мистецький професійно орієнтований компонент.

Результатом цього стане зростання кількості креативних педагогів, які працюватимуть не просто як майстри, а як митці у своїй професії, оскільки мистецтво неможливе без творчості. Кожен зі справжніх митців має свій стиль, неповторну творчу індивідуальність, і саме на такого педагога очікує нині і загальноосвітня, і професійна українська школа.

У вітчизняній педагогічній освіті реалізація науково-мистецької парадигми може відбуватися шляхом методично доцільного впровадження до змісту навчальних педагогічних дисциплін мистецького теоретичного й практичного компонента, тобто насичення цікавою мистецькою інформацією, цитатами й прикладами з художніх творів змісту таких курсів, як "Педагогіка", "Психологія", "Конфліктологія", "Основи педагогічної майстерності" та ін.; розробка творчих практичних завдань на мистецькому матеріалі, аналіз педагогічних та життєвих ситуацій, представлених у художніх творах, вивчення соціотипів або типології педагогів, з опорою на художні твори тощо.

Для прикладу, вивчаючи індивідуальний стиль педагогічної діяльності майбутніх і працюючих вчителів, домашніх вихователів і гувернерів, студенти краще зрозуміють та запам'ятають його типологію на основі виокремлення таких типів педагогів, як: Мальвіна, Мері Поппінс, Фрекен Бок, Аріна Родіонівна та ін. Мистецькою можна назвати й класифікацію соціотипів В. Мегеля-А. Овчарова, оскільки в ній представлено соціотипи, починаючи від Гамлета, й завершуючи Штірліцем.

Осягнути сутність індивідуальності вихованця та необхідність застосування до нього індивідуального підходу можна на основі казки А. де Сент-Екзюпері "Маленький принц" (намалювати "мого" баранця). Аналізувати сутність, вид, зміст і структуру конфлікту

дуже просто на прикладах художніх творів "Кайдашева сім'я" І. Нечуя-Левицького", "Гаррі Поттер" та ін. Навіть ознайомитися із сутністю методологічних підходів у педагогіці можна на основі картини Васнецова "Витязь на роздоріжжі"! А вже, якщо взяти до уваги заняття з педмайстерності, то вони взагалі неможливі без мистецтва!

Другим напрямом реалізації науково-мистецької парадигми педагогічної освіти є створення предметно-інтегративної моделі навчання, яка передбачає поєднання предметного вивчення фахових та психолого-педагогічних дисциплін із впровадженням інтегрованих професійно орієнтованих мистецьких курсів, у яких опанування знань студентами відбувається на основі домінуючого виду мистецтва та має педагогічну спрямованість. Предметно-інтегративна модель навчання може бути реалізована на основі впровадження відповідної спеціальної дисципліни або системи творчих педагогічних майстерень, які б доповнювали традиційне викладання фахових предметів та психолого-педагогічних дисциплін і надавали цілісності й завершеності професійній підготовці студентів педагогічних спеціальностей.

Інтегративний характер змісту моделі полягає в сполученні у ньому теоретичних знань та виробленого на їх основі емпіричного досвіду в процесі вивчення окремих предметів. Координація їх викладання з іншими дисциплінами дозволяє подолати однобічність професійного розвитку майбутніх педагогів, максимально розкрити їхню творчу індивідуальність засобом розвитку закладених в кожному з них художніх та творчих здібностей.

Реалізація моделі сприятиме оптимізації процесу засвоєння студентами наукових знань через вплив на їхні емоції та почуття, й інтелектуальне освоєння дійсності через її емоційно-образне переживання й "проживання".

Тому вона може виступати основою розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога як найвищого рівня й найважливішої характеристики його педагогічної майстерності і творчості.

Література:

1. *Іванов В.П.* Человеческая деятельность, познание, искусство. - К.: Наук. Думка, 1977. - С.202.
2. *Лещенко М.П.* Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. - 2-е вид., доп. - Гротеск, 1996. - 192 с.

Розділ 1. Світові тенденції розвитку педагогічної освіти

3. *Пехота Е.Н.* Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монография / Под общ. Ред. И.А.Зязюна. - К.: Вища школа, 1997. - 281 с. - С.4.
4. *Шевнюк О.* Мистецькі дисципліни в реформаційних процесах євроінтеграції // Імідж сучасного педагога. - 2006. - № 5-6 (64-65). - С.17-19.
5. LEA International. Inter disciplinary approach. - <http://portal.unesco.org/culture/fr/ev.php>

ОТУХ О.М.

**SCIENTIFIC AND ART PARADIGM OF EDUCATION
AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE
PERSONALITY OF TEACHER**

The article accentuates the changes of sociocultural status of art as the process and the result of creation. The art is regarded to be able to influence on the development of personality. The author determines the tendencies of modernization of European Higher pedagogical education of the beginning of XXI century which represent scientific and art ties.